

ועצר את השמים – עצירת גשמים בארץ ישראל

מדוע נעצרים הגשמים?

א. בדברי התוכחה וההזהרות בתורה, חוזר הכתוב ומדגיש שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום – מתברכת אי"י בגשם, ואם חלילה להיפך – יעצר המטר, עיינו במקורות הבאים ומצאו זאת:

ויקרא כ"ו ד' _____
ויקרא כ' ו' ט' _____
דברים י"א י"ד _____
י"ז _____
דברים כ"ח י"ב _____
כ"ג כ"ד _____

ב. את התופעה של עצירת גשמים עקב החטא, מסבירים המדרשים הבאים:

רבי שמעון בן יוחאי אומר משל למלך שהיו לו בנים ועבדים הרבה והיו נזונין ומתפרנסים מתחת ידו ומפתח של אוצר בידו כשהן עושין רצונו הוא פותח את האוצר והן אוכלין ושבעין, וכשאינן עושין רצונו הוא נועל את האוצר והן מתים ברעב, כך ישראל כשעושין רצונו של מקום מהו אומר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וכשאינן עושין רצונו של מקום מהו אומר וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים. (ילק"ש תת"ס)

"ועצר את השמים" שיהו עננים טעונין גשמים ואין מורידין אפילו טפת גשמים. ומנין אפילו טללים ורוחות תלמוד לומר ונתתי את שמיכם כברזל או בבית השלחין יהא עושה פירות, ת"ל ואת ארצכם כנחושה. היה ר' יהודה אומר משל למלך שהיו לו שני אפוטרופין במדינה והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו ואמר להן כל זמן שבני עושה רצוני היו מעדנין אותו ומאכילין אותו ומשקיין אותו וכשאינן בני עושה רצוני אל יטעום משלי כלום. כך בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מה נאמר בהן, יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, וכשאינן עושין רצונו מה נאמר בהן וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים. (ילק"ש תתס"ח)

המשלים (הדומים) שבמדרשים מדגישים את העובדה הפשוטה: לא יתכן שהמלך יתן מן הברכה המצויה תחת ידו למי שאינו עושה את רצונו.

מדוע בולט הדבר ביותר בירידת גשמים? (נזכור: מפתח של גשמים מצוי ביד הקב"ה) _____

ג. עיינו ברש"י לדברים ל"ב א' – מדוע מתאים שדוקא השמים ישמשו ככלי להעניש את ישראל, במניעת הגשם?

ד. עיינו באבות ה' י': באיזה עוון נעצרים הגשמים? _____

אמר רבי תנחום בריה דרבי חייה איש כפר עכו: אין הגשמים נעצרים אלא אם כן נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה . . .
(שנאמר) "ועצר את השמים ואבדתם מהרה".

אמר רב חסדא: אין הגשמים נעצרים אלא **בשביל ביטול תרומות ומעשרות**, שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג . . .

בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם (להפריש תרו"מ) יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים.

אמר רבי שמעון בן פזו: אין הגשמים נעצרים אלא **בשביל מספרי לשון הרע** . . .

אמר רב סלא אמר רב המנונא: אין הגשמים נעצרים אלא **בשביל עזי פנים** . . .

אמר רב טינא: אין הגשמים נעצרים אלא **בשביל ביטול תורה**, שנאמר "בעצלתים ימך המקרה" – בשביל עצלות שהיה

בישראל שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני . . .

אמר רבי אמי: אין הגשמים נעצרים אלא **בעוון גזל** שנאמר "על כפים כסה אור" – בעוון כפים כסה אור ואין כפים אלא חמס . . .

ואין אור אלא מטר שנאמר "יפיץ ענן אורו".

מאי תקנתיה – ירבה בתפילה . . . ואמר רבי אמי . . . **אם ראית רקיע שקיהה ככרזל מלהוריד טל ומטר** –

בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין . . . **מה תקנתן יתגברו ברחמים** . . . (תענית ז)

ה.

ופשוטו של מקרא בדרך האזהרות נאמר, שאמר להם ושמתם את כל המצוה וירשתם ארץ זבת חלב ודבש כי ה' יתן מטר ארצכם בעתו והארץ תתן יבולה, אבל דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגן הירק רק היא ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים לא בענין אחר, **וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר** כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר כל השנה, **ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון הנה היא רעה מאד לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה** (רמב"ן, דברים י"א י')

ארץ ישראל השותה רק ממי הגשם – מחייבת ביותר את יושביה להיות ראויים לגשם מדוע? _____

עצירת גשמים בא"י (ובעולם) בחומש בראשית

כשנברא העולם, נעצרו הגשמים ולא ירדו.

בראשית ב' ה': _____

מדוע? (רש"י) _____

בתקופת האבות אנו שומעים על שנות רעב בא"י:

1. בתקופתו של _____ בראשית י"ב _____

2. בתקופתו של _____ בראשית כ"ו א' _____

3. בתקופתו של _____ בראשית מ"א נ"ז _____

מדוע נעצרו הגשמים בכל אחת מתקופות אלה?

1. _____

2. _____

3. _____

"ויהי רעב" י' רעבון באו לעולם. אחד בימי אדם הראשון "ארורה האדמה בעבורך". אחד בימי למך "מן האדמה אשר אררה ה'".

אחד בימי אברהם "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה". ואחד בימי יצחק "ויהי רעב בארץ". ואחד בימי יעקב

"כי זה שנתים הרעב" . . . (ב"ר ס"ד ב')

הערה: הרעב שהיה בתקופתו של אדה"ר, ובזמנו של למך אבי נח – לא היה מחמת עצירת גשמים, אלא מתוך קללת האדמה שלא הוציאה יבול.

עצירת גשמים בא"י – בזמן הנביאים

מאז כניסתם של ישראל לארץ ועד לחורבן בית ראשון, כשהיו ראויים לגילוי הגדול של השגחת ה' – לקבל נבואות, אנו נוכחים בברור גם בהגשמותה של הזהרת ה' על עצירת גשמים כאשר ישראל אינם עושים רצונו של מקום. להלן נעיין בנביאים ובמפרשיהם ונלמד על שנות בצורת בא"י.

1. בזמנו של דוד המלך

שמואל כ"א א': _____

"ויהי רעב בימי דוד שלוש שנים" שנה ראשונה אמר להם שמא עובדי ע"א יש בכם שנאמר ועבדתם אלוהים אחרים וגו', בדקו ולא מצאו שניה אמר להם שמא עובדי עבירה יש בכם שנאמר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה וגו', בדקו ולא מצאו שלישיית אמר להם שמא פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים יש בכם שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר, בדקו ולא מצאו מיד אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה'. מאי היא, אמר ריש לקיש ששאל באורים ותומים (ילק"ש)

מה ענו לו: (שם וברשי"י) 1. _____ 2. _____

מה עשה כדי שירד הגשם? שם י"ב – י"ד: שם ב' – י"א:

ואכן (סוף פס' י"ד): _____

* המדרש מסביר במשל, מדוע נענשו דורו של דוד בחטאו של שאול קראו והבינו:

ר' שמואל בר נחמן אמר עקר אותנטיאה חוזק שלו של הרעב היה בימי דוד ולא היה ראוי לבוא אלא בימי שאול. שהפגם היה בימי אלא, על ידי שהיה שאול גרופית של שקמה גלגלו הקב"ה והביאו בימי דוד. גרופית של שקמה – ענף שורש שניטל מאילן הסרק "שקמה", וניטע במקום אחר, שהוא רך, חלש ויבש, שאינו יכול לעמוד ברוח שאינה מצויה, והוא משל לאדם דל בזכויות של מעשים טובים כשאל שנכשל ולא הקים דבר ה' במצות מלחמת עמלק וגם דורו היו חוטאים בעוון לשון הרע, ולא יכלו שאול ובני דודו לעמוד ברעב הזה. לעומת זאת היה דוד "גרופית של זית" – נטיעת ענף שורש חזקה ופוריה שיש בכוחה לעמוד מול כל רוח, ומשל על אדם בעל זכויות ומעשים טובים כדוד, שהוא יכול היה לעמוד באותו רעב.

שואל המדרש בלשון המקובלת: שילא חטא ויוחנא משתלמא? פלוני (שילא) חטא ואחר (יוחנן) יענש בגללו? ועונה: אמר ר' חייא רבא: משל לזג שהיה בידו קופה מלאה כוסות ודיטרוטין כלי זכוכית יקרים ומלוטשים ובשעה שמבקש לתלות את קופתו במקום בטוח, שלא תשבר היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה היה בודק את חוזק הקיר או התקרה ע"י שנתלה בעצמו ביתד שתקע בהם ואחר כך היה תולה את קופתו.

לפיכך כולם שנות הרעב לא באו בימי בני אדם שפופים חלשים בזכויותיהם וגם בכוחם אלא בימי בני אדם גבורים ברוחם ובצדקתם ובכח גופם שיכולים לעמוד (ב"ר תלדות ס"ב ב', באותיות קטנות- באור המדרש המבואר)

בהזדמנות נוספת בזמנו של דוד המלך, איים הרעב לפגוע בא"י.

עיינו בשמואל ב' כ"ד י"ג

- מה הציע נתן הנביא לדוד? _____

- מדוע הגיע לו עונש? _____

- מדוע לא בחר דוד ברעב? _____

אמר דוד **אם אני אומר רעב יאמרו ישראל מפני שהוא מלך ואוצרותיו מלאים** אם אומר אני אנוס מפני צר ישראל אומרים מפני שיש לו גבורים שיעמדו עליו. אמר הריני שואל את המות שמשוה גדולים וקטנים נפלה נא ביד ה' וגו'.

2. בתקופתו של אחאב ובגזרת אליהו – מלכים א' פרק י"ז

מדוע פרץ הרעב? (שם פס' א' ברש"י)

המלבי"ם עונה בפרושו לשאלתו של אחאב קראו ונסו להבין:

אולם התשובה לזה **כי עונשי התורה הם רק בעת שישראל תחת ההשגחה האלקית, שאז המטר הוא השגחתי כמ"ש והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו, אז בעת יעזבו את ה' תסור מהם ההשגחה ולא יהיה מטר ההשגחתי, אמנם אחר שברוב גלוליהם נעשו כגויי הארצות וסרה מהם ההשגחה לגמרי, והארץ נמסרה בימי אחאב אל הטבע והמערכה, לא יחויב שיפסק המטר הטבעי בעבדם גלולים, כי הטבע תעשה כמנהגה ואין לה קשר עם מעשי בני אדם, שזה רק אצל ההשגחה לא אצל הטבע, וזה רק על עונשי התורה אולם קללת יהושע שקלל מדעת עצמו, הלא כבוד יהושע ודבורו וגזרתו מקושרת עם ההשגחה האלקית, שה' ישגיח על כבוד צדיקיו לקיים גזרתם, הגם שסרה ההשגחה מן הדור ההוא הרשעים לא סרה מיהושע הצדיק ומגזרתו וכבודו, ולכן נתקיימה קללתו, ובא אליהו לברר לו זה במופת, שכן תקיים גם גזרתו גם עתה, אם יגזור על הטל והמטר, וזה מצד שההשגחה דבוקה בו לקיים מוצא שפתיו מצד שהוא עומד לפני ה' והשגחתו, וז"ש חי ה' אשר עמדתי לפניו, ומצד זה אני גוזר אם יהיה השנים האלה טל ומטר, ובל תחשוב שזה יהיה מצד העונש על רוע מעשיכם כי אנכם ראויים לעונש השגחתי, כי סרה ההשגחה מאתכם רק כי אם לפי דברי שה' יקיים גזרתי מצד שאני דברתי כן וה' יקיים גזרתי, ולכן הוסיף גם טל שזה אינו נכלל בעונש התורה שכתוב ולא יהיה מטר למען ידעו שהוא רק ע"פ דברו וגזרתו, ובזה יתברר שכן חל העונש מפני גזרת יהושע ודברו.**

- על קושי הרעב וכמה זמן נמשך נוכל ללמוד בתחילת פרק י"ח.

- מה הביא להורדת הגשמים?

א. "כי מפני הרעב שבו רבים בתשובה והטיבו דרכיהם" (רד"ק לפרק י"ח פס' א')

ב. בעקבות (מלכים א' י"ח)

3. בתקופתו של הנביא יואל

"אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים" (ילק"ש), נוסף לכך פגע אז הארבה בארץ. על קושי הרעב תוכלו ללמוד בספר יואל, פרק א'.

מה יביא לדברי הנביא, להפסקת הרעב? (יואל ב' י"ב – י"ז)

ואכן, (פס' י"ט)

4. בתקופתו של עמוס

אז נעצרו השמים "חלקית" תוכלו ללמוד על כך בעמוס פרק ד', פסוקים ז' – ט':

5. בתקופתו של המלך צדקיהו

על רעב זה מדבר ירמיהו הנביא, בפרק י"ד.

עד כמה היתה הבצורת קשה? (פסוקים ב' – ו')

הנביא, בשם עמ"י, מכיר בסיבת החטא (פסוק ז'): _____

מה המסקנה? (פסוק כ"ב) _____

ודאי זכורים לכם עוד שנות רעב שזכרו בנביאים – אלא שאז לא נבע הרעב מעצירת גשמים במגילת רות – "ויהי רעב בארץ" – לא היה זה רעב ממשי, אלא שהתייקרו התבואות ובתקופת אלישע הנביא – (מ"ב ו') "ויהי רעב גדול בשומרון" – רעב של מהומה כתוצאה מן המצור על העיר

...ו(עוד רעב) אחד לעתיד שנאמר "והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים" (ב"ר)